

DOI: 10.32844/2222-5374-2020-106-4-2.33
УДК: 349.2

Соколова Ю. І.,

здобувач кафедри правового забезпечення господарської діяльності
Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ СУЧАСНОГО СТАНУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДДІВ

Актуальність статті полягає в тому, що при формуванні теоретико-юридичної позиції з приводу змісту явища чи об'єкту, особливо важливим є питання його урегульованості правом. Дослідження різних аспектів пенсійного забезпечення суддів показало ключову роль нормативної складової в змісті цієї проблеми, крізь яку юридична реальність встановлює свій вплив на відносини, що виникають у сфері пенсійного забезпечення представників суддівського корпусу. Варто відмітити, що нормативно-правове регулювання характеризується такими ознаками: це, по-перше, вплив права на суспільні відносини, який здійснюється за допомогою окремої групи юридичних інструментів – правових норм; по-друге, нормативно-правове регулювання є частиною комплексного правового впливу, іншими словами, воно показує лише один з кластерів правового регулювання відповідного об'єкту; по-третє, інтенсивність, ефективність, широта та інші механічні чинники нормативно-правового регулювання прямо залежать від якості та системи юридичних положень та норм, що будують зміст категорії. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, запропоновано авторське визначення поняття нормативно-правового регулювання пенсійного забезпечення суддів. Виділено основні нормативно-правові акти законодавчого та підзаконного рівня які закріплюють засади упорядкування суспільних відносин в галузі пенсійного забезпечення суддів. Зроблено висновок, що головною особливістю нормативно-правового регулювання пенсійного забезпечення суддів є наявність двох груп юридичних документів, а саме: загальних, які встановлюють гарантії соціального захисту та пенсійного забезпечення в Україні в цілому на чолі із Конституцією, а також спеціальних – Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII, документи органів суддівського самоврядування – встановлюють особливості отримання суддями пенсій та щомісячного довічного грошового утримання. Водночас, недоліком спеціальної нормативно-правової бази є відсутність норм, які чітко пояснюють порядок та особливості обох типів пенсійного забезпечення суддів, шляхом виплати їм пенсій в загальному порядку та щомісячного довічного грошового утримання. Зокрема, не пояснюється в спеціальній нормативно-правовій базі зміст щомісячного довічного грошового утримання та основні моменти його юридичного значення.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, судді, судоустрій, пенсійне забезпечення суддів, нормативно-правове регулювання.

Актуальність теми. При формування теоретико-юридичної позиції з приводу змісту явища чи об'єкту, особливо важливим є питання його урегульованості правом. Дослідження різних аспектів пенсійного забезпечення суддів показало ключову роль нормативної складової в змісті цієї проблеми, крізь яку юридична реальність встановлює свій вплив на відносини, що виникають у сфері пенсійного забезпечення представників суддівського корпусу. Варто відмітити, що нормативно-правове регулювання характеризується такими ознаками: це, по-перше, вплив права на суспільні відносини, який здійснюється за допомогою окремої групи юридичних інструментів – правових норм; по-друге, нормативно-правове регулювання є частиною комплексного правового впливу, іншими словами, воно показує лише один з кластерів правового регулювання відповідного об'єкту; по-третє, інтенсивність, ефективність, широта та інші механічні чинники нормативно-правового регулювання прямо залежать від якості та системи юридичних положень та норм, що будують зміст категорії. Враховуючи викладене, нормативно-правове регулювання пенсійного забезпечення суддів слід розглядати, як систему правових норм, закріплених у нормативно-правових актах національної системи права, крізь які виражається вплив права на суспільні відносини, котрі виникають в галузі здійснення пенсійного забезпечення суддів України, а також забезпечення гарантій їх прав та законних інтересів за даним напрямом.

Стан дослідження проблеми. Основу наукового дослідження складають дослідження представників юридичної науки в межах яких визначалось поняття, зміст, особливості та специфіка прояву нормативно-правового регулювання різних груп суспільних відносин у тому числі в галузі пенсійного забезпечення всього населення країни та суддів зокрема. Аналізуються наукові праці В.В. Кардашевського, І.Я. Дюрягіна, Н.М. Онищенко, М.М. Марченко, В.П. Плавича, Л.С. Явича, М.В. Цвіка, Ж.Б. Доржиєва, Р.Я. Демківа, А.Ф. Черданцева, В.С. Аітов та інших.

Мета статті полягає у тому, щоб надати характеристику сучасному стану нормативно-правового регулювання пенсійного забезпечення суддів.

Виклад основного матеріалу. Основним нормативно-правовим актом в нашій державі, як і в будь-якій іншій країні світу, є Конституція. Загалом, зміст даного нормативно-правового акту можна виразити у двох значеннях. Так, у матеріальному значенні, конституція являє собою писаний акт або сукупність актів чи конституційних звичаїв, які перш за все проголошують та гарантують права і свободи людини і громадянина та визначають основи суспільного ладу, форму правління і територіального устрою, основи організації центральних та місцевих органів влади, їх компетенцію та відносини, державну символіку та столицю. У другому, формальному значенні конституція - це закон або група законів, що мають вищу юридичну силу щодо всіх інших законів та інших актів. Конституція в цьому розумінні - закон для законів, що виражається в її особливому порядку прийняття та внесення до неї змін, у верховенстві в правовій системі держави [1]. Як влучно з цього приводу вказує Р.П. Марчук конституція – це основний державний документ (закон), який визначає державний устрій, порядок і принципи функціонування представницьких, виконавчих та судових органів

влади, виборчу систему, права й обов'язки держави, суспільства та громадян [2, с. 12].

Тобто, Конституція України – це, Основний закон, «наріжний камінь» державно-правового устрою нашої держави, який закріплює та забезпечує основоположні засади побудови і функціонування державної влади в країні; повноваження, структуру та функції вищих органів влади; територіальний устрій держави, а також основні права, свободи людини і громадянина, гарантії здійснення цих прав і таке інше. Безпосередньо, як нормативно-правову основу пенсійного забезпечення суддів, зміст Конституції полягає у таких аспектах:

1) по-перше, Основний закон встановлює засади правосуддя в нашій державі, а також ключові положення правового статусу суддів; гарантії їх діяльності;

2) по-друге, в тексті Конституції знаходять своє закріплення гарантії права громадян України на соціальний захист та соціальне забезпечення;

3) по-третє, Конституція консолідує в собі найвищі принципи правового регулювання всіх правовідносин, які виникають в державі, у тому числі в галузі пенсійного забезпечення суддів.

Проте, Конституція, незважаючи на її домінуюче положення, уточняється в нормах інших законів, окремі з яких присвячено безпосередньо особливостям пенсійного забезпечення суддів. Так, основу нормативно-правового регулювання судоустрою в цілому складає Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII, який визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд. Окремі розділи закону присвячено питання пенсійного забезпечення суддівського корпусу держави [3].

В той же час, вказаний Закон несе в собі спеціальні положення, які регламентують особливі питання пенсійного забезпечення суддів, як то види виплат, порядок їх здійснення та юридичні підстави, тощо. Вказані положення ґрунтуються на нормах багатьох загальних актів, що регламентують соціальне та пенсійне забезпечення громадян України в цілому, та є певною мірою «еталоном» регулювання правовідносин за цим напрямом. В цьому аспекті можна виділити Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 № 1788-XII, який відповідно до Конституції України гарантує всім непрацездатним громадянам України право на матеріальне забезпечення за рахунок суспільних фондів споживання шляхом надання трудових і соціальних пенсій. Закон спрямований на те, щоб повніше враховувалася суспільно корисна праця як джерело зростання добробуту народу і кожної людини, встановлює єдність умов і норм пенсійного забезпечення працівників. Закон гарантує соціальну захищеність пенсіонерів шляхом встановлення пенсій на рівні, орієнтованому на прожитковий мінімум, а також регулярного перегляду їх розмірів у зв'язку із збільшенням розміру мінімального споживчого бюджету і підвищенням ефективності економіки республіки [4].

До засад нормативно-правового регулювання також необхідно віднести Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне

соціальне страхування від 14.01.1998 № 16/98-ВР, які визначають принципи та загальні правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян в Україні, у тому числі суддів [5]. Схожим за своїм юридичним статусом основоположного документу в аспекті регулювання соціальної сфери нашої держави є Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 №2017, який визначає правові засади формування та застосування державних соціальних стандартів і нормативів, спрямованих на реалізацію закріплених Конституцією України та законами України основних соціальних гарантій. В Законі вказується, що державні соціальні стандарти і нормативи формуються, встановлюються та затверджуються у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України за участю та погодженням з іншими сторонами соціального партнерства, якщо інше не передбачено Конституцією України та законами України. Базовим державним соціальним стандартом є прожитковий мінімум, встановлений законом, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти. Основні державні соціальні гарантії встановлюються законами з метою забезпечення конституційного права громадян на достатній життєвий рівень. До числа основних державних соціальних гарантій включаються: мінімальний розмір заробітної плати; мінімальний розмір пенсії за віком; неоподатковуваний мінімум доходів громадян; розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат. Основні державні соціальні гарантії, які є основним джерелом існування, не можуть бути нижчими від прожиткового мінімуму, встановленого законом [6].

Велике коло нормативних основ пенсійного забезпечення суддів сконцентровано на підзаконному рівні. Окремі акти присвячено організаційно-правовим засадам роботи уповноважених суб'єктів в сфері соціального та пенсійного забезпечення громадян України, зокрема, суддів. Наприклад, Постановою Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 №423 затверджено Положення про Міністерство соціальної політики України, що є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері соціальної політики, загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування, соціального захисту населення, волонтерської діяльності, з питань сім'ї та дітей, оздоровлення та відпочинку дітей, усиновлення та захисту прав дітей, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, торгівлі людьми, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, надання соціальних послуг та проведення соціальної роботи [7].

Постановою Кабінету Міністрів України від 23.07.2014 № 280 затверджено Положення про Пенсійний фонд України. В положеннях вказаного документу зазначено, що Пенсійний фонд України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики, що реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному

страхуванню. Основними завданнями Пенсійного фонду України є: реалізація державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню; внесення пропозицій Міністрові соціальної політики щодо забезпечення формування державної політики із зазначених питань; виконання інших завдань, визначених законом [8].

Підзаконні нормативно-правові акти приймають в галузі роботи Пенсійного фонду України, окремі з яких прямо стосуються пенсійного забезпечення суддів. Так, Постанова Правління Пенсійного фонду України від 25.01.2008 №3-1, закріплює Порядок подання документів для призначення (перерахунку) і виплати щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці органами Пенсійного фонду України [9].

Аналізуючи положення нормативно-правового регулювання пенсійного забезпечення суддів не можна залишити поза увагою підзаконні акти прийняті в роботі органів судового самоврядування. Наприклад, Рішенням XIV з'їзду суддів України від 14.03.2017 затверджено Положення про Раду суддів України – вищого органу суддівського самоврядування. Одним із ключових завдань даного відомства є розгляд та прийняття відповідних рішень в галузі правового захисту суддів, соціального захисту суддів та членів їх сімей тощо [10]. Так, в межах визначеного завдання Рада суддів України неодноразово приймала рішення присвячені питанням взаємодії із Пенсійним фондом України щодо виплати пенсій та довічного грошового утримання суддям; перерахунку щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці; визначення поняття та сутності довічного грошового утримання суддів, його тотожності пенсійним виплатам і таке інше, прикладом чого рішення Ради суддів України від 01.09.2019 №12, 24.09.2020 №53, і таке інше.

Висновок. Таким чином, на сьогоднішній день нормативно-правове регулювання пенсійного забезпечення суддів відбувається на декількох рівнях в залежності від суб'єкту видання актів та їх юридичної сили. Аналіз правових документів в досліджуваному напрямку дає підстави виділити:

1) національний законодавчий рівень побудований на основі Конституції України та законодавчих актів, що встановлюють основні засади реалізації соціального та пенсійного забезпечення суддів;

2) підзаконний рівень – складається з підзаконних нормативних документів Кабінету Міністрів України, Пенсійного фонду України, з'їзду суддів України та Ради суддів України, які уточнюють норми законодавства в галузі пенсійного забезпечення суддів, встановлюють організаційно-правові засади роботи суб'єктів реалізації пенсійного забезпечення, визначають окремі процедурні моменти пенсійного забезпечення суддів які не регулюються законодавчими нормами.

Головною особливістю нормативно-правового регулювання пенсійного забезпечення суддів є наявність двох груп юридичних документів, а саме: загальних, які встановлюють гарантії соціального захисту та пенсійного забезпечення в Україні в цілому на чолі із Конституцією, а також спеціальних – Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII, документи органів суддівського самоврядування – встановлюють особливості отримання суддями пенсій та

щомісячного довічного грошового утримання. Водночас, недоліком спеціальної нормативно-правової бази є відсутність норм, які чітко пояснюють порядок та особливості обох типів пенсійного забезпечення суддів, шляхом виплати їм пенсій в загальному порядку та щомісячного довічного грошового утримання. Зокрема, не пояснюється в спеціальній нормативно-правовій базі зміст щомісячного довічного грошового утримання та основні моменти його юридичного значення.

Враховуючи викладене, ми вважаємо необхідним розширити положення Розділу X Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII додавши в нього статті, де буде окремо викладено та розтлумачено особливості та механізм пенсійного забезпечення суддів в порядку, передбаченому Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058-IV, а також специфіку, зміст та механізм надання та виплати щомісячного довічного грошового утримання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Совгіря О.В. Конституційне право України: повний курс: навчальний посібник. Юрінком Інтер. 2012. 544 с.
2. Марчук Р.П. Поняття конституції та її види: політико-юридичний аспект. *Вісник НАДУ*. 2015. № 4. С. 11–16.
3. Про судоустрій і статус суддів: закон від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. ст. 545.
4. Про пенсійне забезпечення: закон від 05.11.1991 № 1788-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 3. ст. 10.
5. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: закон від 14.01.1998 № 16/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 23. ст. 121.
6. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: закон від 05.10.2000 № 2017-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 48. ст. 409.
7. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: постанова, положення від 17.06.2015 № 423. *Офіційний вісник України*. 2015. № 51. ст. 1655.
8. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України: постанова, положення від 23.07.2014 № 280. *Офіційний вісник України*. 2014. № 60. ст. 38.
9. Про затвердження Порядку подання документів для призначення (перерахунку) і виплати щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці органами Пенсійного фонду України: постанова, порядок від 25.01.2008 № 3-1. *Офіційний вісник України*. 2008. № 21. ст. 146.
10. Положення про Раду суддів України: рішення від 14.03.2017. *Офіційний веб-портал Ради суддів України*. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/documents/24>.

Yu. Sokolova

TO CHARACTERIZE THE CURRENT STATE OF LEGAL REGULATION OF PENSIONS OF JUDGES

The relevance of the article is that when forming a theoretical and legal position on the content of a phenomenon or object, the issue of its settlement by law is especially important. The study of various aspects of judges' pensions has shown the key role of the normative component in the content of this problem, through which the legal reality establishes its influence on the relations arising in the field of pensions of judges. It should be noted that the legal regulation is characterized by the following features: it is, first, the impact of law on public relations, which is carried out through a separate group of legal instruments – legal norms; secondly, normative-legal regulation is a part of complex legal influence, in other words, it shows only one of clusters of legal regulation of the corresponding object; thirdly, the intensity, efficiency, breadth and other mechanical factors of legal regulation directly depend on the quality and system of legal provisions and norms that build the content of the category. The article, based on the analysis of scientific views of scientists, proposes the author's definition of the concept of legal regulation of judges' pensions. The main normative-legal acts of the legislative and by-law level which fix the principles of regulation of public relations in the field of pension provision of judges are singled out. It is concluded that the main feature of the legal regulation of judges' pensions is the presence of two groups of legal documents, namely: general, which establish guarantees of social protection and pensions in Ukraine as a whole, led by the Constitution, and special - the Law of Ukraine «On Judiciary and the Status of Judges» dated 02.06.2016 № 1402-VIII, documents of judicial self-government bodies – establish the peculiarities of judges receiving pensions and monthly lifetime allowance. At the same time, the disadvantage of the special legal framework is the lack of norms that clearly explain the procedure and features of both types of pensions for judges, by paying them pensions in the general order and a monthly lifetime allowance. In particular, the special normative-legal base does not explain the content of the monthly lifetime cash maintenance and the main points of its legal significance.

Keywords: *pension provision, judges, judicial system, pension provision of judges, normative-legal regulation.*